

**МЭРГЭЖЛИЙН ХИЧЭЭЛЭЭР БИЕ ДААЛТЫН ДААЛГАВАР БИЕЛҮҮЛЭХЭД
ОНЛАЙН ТОЛЬ БИЧИГ АШИГЛАХ НЬ**

(Уул уурхайн мэргэжлээр суралцагч оюутнуудын жишээгээр)

Т.Цэнд-Аюуш⁴, С.Дугармаа⁵, Г.Батзориг⁶

Abstract: Today, students regularly use online dictionaries in internet access environments using their cell phones and mobile devices. To this end, we surveyed mining students who use online dictionaries to complete their self-study tasks and looked at how students use online dictionaries effectively. The results of the survey showed that language teachers need to advise students on how to choose and use dictionaries effectively.

Түлхүүр үг: интернэт орчин, үгийн утга, дижитал хэрэгсэл, хам сэдэв, онлайн толь

Оршил

Дижитал эрин үед технологийн дэвшил боловсролын салбарт ч хөгжил дэвшлийг авчирч сургалтын хөтөлбөрийн агуулгыг суралцагчдыг дижитал орчинд ажиллах чадвартай болгож зохицуулахыг шаардаж байна (Schmar-Dobler, 2003). Тоон технологийн хөгжил нь гадаад хэлний мэдлэг боловсролоо үр дүнтэйгээр ахиулах боломжийг олгож байна. Энэхүү өөрчлөлт нь оюутнуудад суралцах үйл явцаа хянаж, өөрчлөлтөд дасан зохицох шаардлагыг тавьж байна. Оюутнууд суралцах үйл явцад технологийг оновчтой ашиглаж дадах нь тэдэнд өөрсдөө бие даан ажиллах, орон зайнаас үл шалтгаалах, цаг хугацаа хэмнэх зэрэг давуу талыг олгодог. Онлайн толь бичиг ашиглах нь үнэхээр цаг хугацааг хэмнэдэг талаар оюутнуудтай ярилцаж байхад бүгд хүлээн зөвшөөрч байсан бөгөөд цаасан хэвлэмэл толь бичгийг ашиглахад харах үгээ хайн олон хуудас цаас эргүүлэн ихээхэн хугацаа зарцуулдгийг өдөр тутамд толь ашигладаг хэн боловч мэдэрдэг нь дамжиггүй билээ. Оюутнууд онлайн толь бичгүүдийг (ерөнхий болон мэргэжлийн аль нь ч бай) байнга ашигладаг болох нь судалгаанаас харагдаж байна. Толь бичиг нь оюутнуудад бие даан даалгавар гүйцэтгэх үед маш чухал үүрэгтэй юм (Camproy-Cubillo, 2021).

1970 аад оноос цахим толь бичиг анх хэрэглээнд орж ирсэн бөгөөд үүнийг компьютер, таблет зэрэг цахим хэрэгсэлд татаж суулгаж хэрэглэх боломж бүрддэг байсан. Харин онлайн толь бичгүүдэд заавал цахим (веб) хөтөч болон интернэт холболтоор дамжин хандах боломжтой. Онлайн толь бичгүүд нь видео бичлэгүүд, интерактив асуулт хариултууд болон хэрэглэгчийн үүсгэсэн материалууд, мультимедиа функцүүдийг багтаасан байдаг бөгөөд цаашид цаг тухай бүрд нь шинэчлэлт өөрчлөлт хийх зэрэг олон нөөц боломжтой (Chen, 2017) зэрэг олон давуу талтай юм. Технологи тасралтгүй хөгжихийн хэрээр ирээдүйн цахим болон онлайн толь бичигт хиймэл оюун, байгалийн хэлний боловсруулалтыг ашиглан хэрэглэхэд улам хялбар болж олон талт мэдээллийг хурдан хугацаанд олж авч боломжийг олгож байна.

Онлайн толь бичгийн хэрэглээ ба толь бичгийн сургалтын стратеги

⁴ ШУТИС, ГХС

⁵ ШУТИС, ГХС, профессор, доктор

⁶ ШУТИС, ГХС

Технологи ашиглахыг шаарддаг боловсролын орчин (өөрөөр хэлбэл интернэт холболт, компьютер болон гар утасны хэрэглээ) болон олон тооны онлайн хэрэгсэл, программууд бий болсноор оюутнуудын сурах хүсэл эрмэлзэл, тэдний бие даасан байдлыг хөгжүүлэхэд чухал хувь нэмэр оруулах болсон (Stockwell & Reinders, 2019). Орчин үеийн хүнийг ухаалаг утас болон интернэтэд холбодог датагүйгээр төсөөлөх аргагүй болсон бөгөөд оюутнууд тэдний том төлөөлөл юм. Ухаалаг утсыг тогтмол хэрэглэгчдийн хувьд тэд интернэт орчинд гар утсаараа онлайн толь бичиг хэрэглэх нь түгээмэл болоод байна. Оюутнууд онлайн толь бичиг ашиглахдаа зөвхөн тухайн үгийнхээ орчуулгыг хараад өнгөрөх эсвэл гүүгл орчуулга тэргүүтэй бэлэн орчуулгын программыг текст төдийгүй үгийг орчуулахдаа ашиглах нь элбэг байгаа бөгөөд үүний дутагдалтай тал нь бичвэрээс утгыг ойлгох эсвэл үгийн олон утгыг ойлгож тохирох утгыг эх бичвэртэй холбон сэтгэж таах стратеги хэрэглэх талаас нь анхаарахгүй байгааг харуулж байна.

Тиймээс бусад хэл сурах хэрэгслийн нэгэн адил багш нар оюутнуудад цахим толь бичгийг хэрхэн зөв ашиглах талаар мэдлэг олгох шаардлагатай байгаа нь илэрхий байна. Толъ бичиг ашиглаж сураагүйгээс үүдэлтэй толь бичгийн зохисгүй хэрэглээ нь оюутнуудын бүтээлч сэтгэлгээ, шүүмжлэлт сэтгэлгээ, сэтгэх чадавх хөгжүүлэхгүй байгааг харуулж байгаа бөгөөд тухайн бичвэрийн санааг ойлгох, зөв үг нэр томъёог олж орчуулах чадвар багатай байдаг. Богаардс (Bogaards, 2003), Лю (Liu, 2014) зэрэг судлаачид толь бичгийг зөв ашиглахад суралцагчдыг сургах чадварт онцгой анхаардаг.

Судлаачид их сургуулийн орчуулга судлалын чиглэлээр суралцаж буй оюутнуудын толь бичгийн хэрэглээний талаар хийсэн судалгаандаа оюутнууд нэг хэл дээрх буюу тайлбар толь бичгээс хоёр хэлний толь бичгийг ашиглахыг илүүд үздэг ба үүний зэрэгцээ ерөнхийдөө толь бичгээс хэрэгтэй мэдээллээ хэрхэн зөв олж авахаа мэдэхгүй байна гэж дүгнэжээ. Сүүлийн үеийн судалгаануудад Лопера, Чи, Кампой-Чубило зэрэг эрдэмтэд (Lopera, 2019; Chi, 2020; Campoy-Cubillo, 2021) үгийн утгыг толь бичгээс олох арга барил, үгийн утгыг тухайн хам сэдэвтэй холбон таамаглан ойлгож авах зэрэг стратегид анхаарлаа хандуулах талаар чиглэсэн байна.

Стандарт хэвлэмэл толь бичгүүдтэй харьцуулахад дижитал эх сурвалжууд нь хэл зүй, үг зүй, өгүүлбэр зүй, үгийн сан, холбоо үг, хамгийн өндөр давтамж бүхий жишээ өгүүлбэр зэрэг хэлний зүйн талаар мэдээлэл өгөөд зогсохгүй аудио дуудлага, зэрэг мультимедиа функцийн ачаар илүү сонирхолтойгоор үр дүнтэй суралцах боломжийг олгох зэрэг тухайн үгийн талаарх цогц мэдээллийг өгөх болсон. Өөр нэгэн давуу тал гэвэл онлайн буюу дижитал хэлбэр бүхий мэдээллийн эх сурвалжийг байнга шинэчлэн сайжруулах боломжтой бөгөөд тухайн салбарт бий болж буй шинэ тутам мэдээллийг цаг алдалгүй олж авах боломжийг олгох юм. Унших даалгавар гүйцэтгэх явцад тухайн бичвэрийг ойлгохын тулд толь бичиг ашиглан ойлгомжгүй үг хэллэгийн утгыг хайж олохоос илүү хамгийн боломжтой арга нь тухайн үгийг бичвэр буюу хам сэдвээс нь тааж олох нь илүү үр дүнтэй байдаг гэж багш судлаачид үздэг. Гэхдээ сүүлийн үед оюутан хам сэдвээс үгийн утгыг тааж олохоос илүүтэй хурдхан англиас монгол руу зөвхөн үгийн утгыг харах эсвэл текстийнхээ зургийг авч гүүгл орчуулга хийдэг зуршилтай болсон байна.

Толь бичгээс үгсийн утгыг олох, хам сэдвээс үгийн утгыг уншаад ухаж ойлгох, өгөгдсөн утгуудаас хамгийн сайн тохирох утгыг сонгох мөн тухайн толь бичгийн өгсөн утгуудын аль нь ч өөрийн уншиж буй бичвэртэй утга тохирохгүй байх үед тухайн үгсээ дахин толь бичгээс харж уншиж харьцуулж үзээд зохих дүгнэлт хийх зэрэг нь хэрэглэгчээс нэлээн ур чадвар шаарддаг төвөгтэй үйл явц юм (Liu, 2000). Онлайн толь бичиг ашиглахад олон ур чадвар шаардагддагаас дурдвал: үгсийн сангийн арвин мэдлэгтэй байх, олон утгатай үгийн утгыг харьцуулж үзэх зэрэг хэлний мэдлэг ур чадвараас гадна компьютер, гар утас ашиглан мэдээлэл хайх, олох, сонгох, задлан шинжилж, нэгтгэн дүгнэх дижитал ур чадвар эзэмшсэн байхыг шаарддаг. Судлаач Лопера (Lopera), Сержио Алонсо (Sergio Alonso, 2019) нар академик орчинд унших арга барил болон толь бичгийн хэрэглээний сургалтыг хослуулах нь оюутнуудын гадаад хэлээр уншиж ойлгох чадварыг ихээхэн сайжруулдаг талаар дүгнэлт гаргажээ.

Англи-Монгол болон Монгол-Англи онлайн толь Болор толийг ихэвчлэн ашигладаг бөгөөд үүний зэрэгцээгээр Гүүгл орчуулга (Google Translate) орчуулгын программыг ашиглан интернэт олон хэлний орчинд үнэ төлбөргүйгээр эх хэл рүүгээ мөн эх хэлнээсээ орчуулга хийх боломж бидэнд

аль хэдийнээ бүрдээд байгаа тул манай оюутнууд өдөр тутамдаа хэрэглэх болжээ. Машин орчуулгын аргаар орчуулдаг Гүүглийн орчуулгын хувьд хүний хөдөлмөрийг болон цаг хугацаа хэмнэдэг сайн талууд байгаа ч үг болгоныг буюу хэтэрхий махчлан орчуулах, олон утгатай үгийг тухайн бичвэрийн сэдэвт тохирох дүйцэх үгийг сонгож чадахгүй, товчилсон үгийг орчуулахгүй мөн шинжлэх ухааны нэр томъёог ихэвчлэн галигчлан буулгаж байгаа зэрэг дутагдалтай сул талууд ажиглагддаг. Машин орчуулга нь ихэвчлэн тухайн үгийн утгыг гаргаж чаддаг ч энэ нь заримдаа тухайн бичвэрийн хувьд тохирохгүй байдаг (С.Дугармаа, М.Нямдолгор, Б.Оюунсайхан, 2023).

Оюутан суралцагчид дижитал лавлах хэрэгслийг ашиглах эерэг хандлагатай байдаг (Boonmoh, 2012; Dziemianko, 2012), гэхдээ тэдгээрийг үргэлж ашиглах сонголт хийдэггүй гэжээ. Их хэмжээтэй бичвэрийг унших явцад толь бичгийн хэрэглээ анхаарал сарниулдаг гэж үздэг. Их хэмжээний бичвэр уншихад олон шинэ мэдэхгүй үг тааралдах бөгөөд тухай бүр үг болгоныг толь бичгээс харах нь уншиж ойлгох явцад сөрөг нөлөөтэй. Энэ нь унших арга техникийг оюутнуудад суулгах шаардлагатайг багш нарт хэлж буй дохио юм. Цаашид толь бичгээс хэт хамааралтай байхаас зайлсхийхийн тулд үг тогтоох янз бүрийн арга барил ашиглан аль болох олон үг тогтоож үгийн сангаа баяжуулах арга техник эзэмшихийг багш нар шаардах хэрэгтэй. Онлайн толь бичгийг үр дүнтэй ашиглах стратегийн хувьд онлайн толь бичиг хэрэглэгчдэд дараах зөвлөмжийг анхаарахыг олон судалгаа харуулж байна.

- Англи-Монгол болон Монгол-Англи толь болон Англи-Англи онлайн толь бичгүүдийг аль алиныг нь ашиглан үгийн утгыг үзэх, шалгах буюу зөвхөн аль нэг толь бичигт найдахаас зайлсхийх.
- Үгийн утгыг олохдоо хам сэдвийн утга, хэрэглэсэн байдалд анхаарлаа хандуулах буюу хайж буй үгийн утгыг хам сэдвээс хайх.
- Найдвартай, олон хэрэглэгчидтэй онлайн толь бичгүүдийг сонгох, олон толь бичгүүдийн утгыг харьцуулах үзэж хамгийн тохирох утгыг гаргах.
- Үгийн утгыг хайхын зэрэгцээ тухайн үгийн хэрэглээ, дуудлага зэрэг бусад дагалдах олон мэдээллийг давхар олж авах.

Судалгааны үр дүн

Бид уул уурхайн ашиглалтын технологи, уурхайн геотехник, уурхайн маркшейдер, уул уурхайн машин тоног төхөөрөмж, кадастр мэргэжлээр суралцагч оюутнуудын мэргэжлийн хичээлийн бие даалтын даалгавар гүйцэтгэхдээ англи хэл дээр янз бүрийн эх сурвалжаас мэдээлэл цуглуулж, түүнийгээ уншиж судлах даалгавар хийж гүйцэтгэхэд онлайн толь бичиг хэрхэн ашиглаж байгааг судлан онлайн толь бичгийн хэрэглээний талаар найман асуулга бүхий бичил судалгаа авсан (*Хүснэгт 1. Санал асуулга*).

Энэ судалгааны зорилго нь уул уурхайн мэргэжлээр суралцагч оюутнууд мэргэжлийн хичээлээр бие даан судлахаар өгөгдсөн даалгаврыг гүйцэтгэхдээ онлайн толь бичиг, бусад онлайн эх сурвалжуудыг ашиглах байдлыг судалсан. Судалгааны асуулгыг 2-4 р курсийн нийт 71 оюутнаас хариулт авч дүн шинжилгээ хийсэн. Тоон арга барилыг ашиглан судалгааны үр дүнг боловсруулсан. Онлайн толь бичиг ашиглах нь оюутан суралцагчдын өдөр тутмын хэрэглээ болсон бөгөөд энэ нь тэдний бие даан ажиллах чадварыг хөгжүүлж байгааг харуулж байна.

Хүснэгт 1. Санал асуулга Та саналаа өгөхдөө 1-5 оноогоор дүгнэнэ үү (5 маш сайн санал нийлж байна- 1 огт санал нийлэхгүй байна.)

д/д	Асуулт	1	2	3	4	5
1	Мэргэжлийн хичээлийн даалгавар биелүүлэхийн тулд онлайн толь бичиг ашигладаг.	0	5 7.05%	9 12.7%	29 40.8%	28 39.4%
2	Онлайн толь бичгээс шаардлагатай мэдээллийг олж чаддаг учир ашиглах нь үр дүнтэй байдаг.	0	12 16.9%	16 22.5%	22 31%	21 29.6%

3	Онлайн толь бичгээс үгийн олон утгаас тохирох зөв утгыг хурдан олж авч чаддаг.	3 4.2%	8 11.3%	18 25.3%	20 28.1%	22 31%
4	Онлайн толь бичигт үгийн тодорхойлолт жишээ өгүүлбэр зэрэг олон мэдээллийг олж авч болдог.	0	0	16 22.5%	27 38%	28 39.5%
5	Онлайн толь бичгийн нэр төрөл олон сонголт сайтай байдаг.	9 12.6%	11 15.4%	14 19.7%	18 25.3%	19 26.7%
6	Онлайн толь бичиг ашиглах нь хичээлийн даалгавар гүйцэтгэх цаг хугацаа, орон зай хэмнэдэг.	0	0	16 22.5%	28 39.5%	27 38%
7	Онлайн толь бичгээс үгийн утгыг олох арга барилд илүү сайн суралцах шаардлагатай гэж үзэж байна.	0	5 7%	19 26.8%	22 31%	25 35.2%
8	Мэргэжлийн хичээлийн даалгаврыг гүйцэтгэхдээ онлайн толь бичгүүдийг цаашид ч үргэлжлүүлэн ашигласаар байх болно.	0	10 14%	11 15.5%	28 39.4%	22 31%

Дүгнэлт

Толь бичиг ашиглах ур чадварыг гадаад хэлний сургалтын хөтөлбөрт оруулж оюутан суралцагчдад үгсийн сангийн мэдлэг өөрөөр хэлбэл үгийн бүтэц болон үгийн утгыг зөв ойлгож мэддэг байх талаар зөв ойлголт өгөх хэрэгтэй байна. Онлайн толь бичгийг ашиглахдаа толийн функцүүд хэрхэн ажилладаг, үгээ хэрхэн хайх, олох, сонгох, хайлтыг үр дүнтэй богино хугацаанд хийх зэргийг анхаарах нь чухал юм.

Санал асуулгын дүнгээс харахад онлайн толь бичгийг олонх оюутнууд хэрэглэдэг толиос мэдээллийг олж авч чаддаг ба онлайн толь бичиг нь тэдний цаг хугацааг хэмнэдэг ажээ. Оюутнуудын ихэнх нь онлайн толь бичигт үгийн утгыг жишээ баримтаар ойлгомжтой тайлбарласан байдаг гэжээ. Харин онлайн толь бичгийн нэр төрлийн талаар болон онлайн толь бичгээс үгийн олон утгыг тайлбарласан мэдээллийг тогтон уншиж тохирох зөв утгыг хурдан олж авч сурах талаар анхаарах хэрэгтэй гэж оюутнууд үзсэн байна. Иймээс гадаад хэлний багш нар оюутнуудад толь бичигтэй ажиллах талаар зөвлөж байх нь зүйтэй.

Ашигласан ном хэвлэл:

Bogaards, Paul. 2003. "Uses and Users of Dictionaries." In Van Sterkenburg, Piet, ed. A Practical Guide to Lexicography, 26–33. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tlrp.6>

Boonmoh, A. (2012). E-dictionary use under the spotlight: students' use of pocket electronic dictionaries for writing. *Lexikos* 22, 43–68.

Campoy-Cubillo, María del Carmen. 2021. "Fostering Learners' Online Dictionary Skills through Active Dictionary Rubrics." *Lexicos* 31 (AFRILEX-reeks/series 31): 487–510. <https://doi.org/10.5788/31-1-1663>

Chen, Y. 2017. 'Dictionary Use for Collocation Production and Retention: A CALL-Based Study.' *International Journal of Lexicography* 30.2: 225–251

Chi, Man Lai Amy. 2020. "Reconstructing the Lexicographical Triangle through Teaching Dictionary Literacy to Teachers of English." *Lexicography: Journal of ASIALEX* 7 (1–2): 79–95. <https://doi.org/10.1007/s40607-020-00066-x>

Dziemianko, A. (2012). On the use (fullness) of paper and electronic dictionaries. In Granger & Paquot (eds.), *Electronic lexicography*. Oxford: Oxford University Press, 319–337.

Liu, Lin. 2014. "The Integration of Dictionary Use Strategy Training into Basic English Class." *Theory and Practice in Language Studies* 4 (10): 2138–2143. <https://doi.org/10.4304/tpls.4.10.2138-2143>

- Lopera, Sergio Alonso. 2019. "Effects of Reading Strategy and Dictionary Instruction in an Undergraduate Foreign Language Reading Comprehension Group." *Folios* 50: 127–138. <https://doi.org/10.17227/folios.50-10226>
- Schmar-Dobler, Elizabeth. 2003. "Reading on the Internet: The Link between Literacy and Technology." *Journal of Adolescent & Adult Literacy* 47 (1)
- Stockwell, Glenn, and Hayo Reinders. 2019. "Technology, Motivation and Autonomy, and Teacher Psychology in Language Learning: Exploring the Myths and Possibilities." *Annual Review of Applied Linguistics* 39: 40–51. <https://doi.org/10.1017/S0267190519000084>
- Дугармаа С., Нямдолгор М., Оюунсайхан Б. Шинжлэх ухаан, техникийн нэр томъёог Гүүгл орчуулга ашиглан орчуулах нь МУИС-ийн "Орчуулгазүй" Эрдэм шинжилгээний цувралын №11(591) (х.36-43) 2023 он.